

De verhouding tussen de overheid en media is er altijd een vol spanning geweest. Vanouds is er in de Nederlanden een grote mate van tolerantie geweest en schrok men terug voor censuur. Dit vaak tot groot ongenoegen van de geestelijke vaders van de SGP, zoals Willem Teellinck en Wilhelmus à Brakel, maar later ook van SGP-Kamerleden als dhr. Van Dis¹. Vaak ging het dan om de bescherming van goede zeden en van de heiligheid van Gods Naam.

Frans Hazeleger, commissielid Binnenland

SGP: kies positie tegen ongewenste censuur, voor waarheid en voor Gods geboden

Sinds die beginjaren van de SGP zijn er allerlei nieuwe discussies ontstaan waarvan men destijds geen notie had. De opkomst van radio en tv, maar vooral die van het internet, en daarmee samenhangend de social media, zijn revolutionair geweest. De verhouding tussen de overheid en de media staat zo meer dan ooit onder druk. Het is aan de SGP om in deze spanning de juiste woorden te vinden, zich tegenover de juiste

fronten te stellen en zo ook op dit terrein het Woord van God te laten spreken. Het zal in dit essay vooral om de nieuwere vormen van media gaan. Gedrukte media verkeren in crisis en de overheid speelt hierin een zeer geringe rol.

GESCHIEDENIS

Al voor het ontstaan van de Republiek der Nederlanden was er sprake van een gespannen

¹ Handelingen der Tweede Kamer der Staten Generaal, 49^{ste} vergadering, 7 juli 1965, pag. 1786.

Het is aan de SGP om in deze spanning de juiste woorden te vinden, zich tegenover de juiste fronten te stellen en zo ook op dit terrein het Woord van God te laten spreken.

sfeer tussen de overheid en de media van toen: boeken en pamfletten. Karel V en zijn opvolger Philips II bestreden samen met de Rooms-katholieke Kerk op felle wijze de protestantse literatuur. Ook in de Republiek werd er controle uitgeoefend op de verspreiding van gevaarlijke ideeën door middel van gedrukte lectuur en literatuur. Toch geldt Nederland over het algemeen als een tolerant land ten opzichte van afwijkende meningen. Gedurende de zeventiende eeuw werden weliswaar tal van maatregelen getroffen, maar in de praktijk stelde de censuur in veel gevallen maar weinig voor. De regionale verschillen waren wel groot: per stad was de ernst van de repressieve maatregelen verschillend. Met name in roerige tijden werd soms ook politieke censuur toegepast vanuit de landelijke overheid.¹

Vanaf de eerste aanzet tot een Nederlandse Grondwet in 1798 is de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van pers daarin verankerd. Het recht van een vrije pers ligt nog altijd vast in onze Grondwet, waarbij deze wel wordt ingekaderd door 'ieders verantwoordelijkheid jegens de wet'. Door de opkomst van de radio kreeg de overheid een nieuwe taak in het verdelen van de schaarse ruimte van programmering: de overheid moest zorgen voor een goed en divers media-aanbod. Ook bij de televisie gold deze opdracht. Gedurende de twintigste eeuw werd de

invloed van de overheid op de inhoud geleidelijk aan groter. Er kwam subsidie voor televisieprogramma's en de overheid stelde steeds meer inhoudelijke eisen. Censuur werd juist steeds minder toegepast. Was er in de twintigste eeuw nog geregeld sprake van godsdienstige of morele censuur, dit werd zeker na de zestiger jaren steeds minder geaccepteerd en verdween richting de eenentwintigste eeuw vrijwel geheel.

Rond de eeuwwisseling ontstond een nieuw medium dat alle verhoudingen tussen overheid en media totaal omgooid: het internet. Had de overheid bij boeken nog fysieke mogelijkheden als verbranding en bij radio en tv tot verbanning uit de ether, bij internet zijn er eigenlijk vrijwel geen reële mogelijkheden om censuur toe te passen. De relevantie van door de overheid betaalde (televisie)programma's nam daardoor ook fors in betekenis af. Via internet is op allerlei manieren aan filmmateriaal te komen en ook informatie hoeft niet meer uitsluitend bij de 'staatsomroep' vandaan te komen.

MEDIASTELSEL

Speciale aandacht vraagt het mediastelsel van Nederland. Begon de radio als een commercieel product waar vooral bedrijven gebruik van maakten, in de jaren dertig vond de overheid het nodig de schaarse ruimte te verdelen. Dit gebeurde via de lijnen van de toentertijd vrij duidelijke maatschappelijke zuilen. Er was in die tijd nog geen sprake van publieke financiering van de radioprogramma's. Het uitgangspunt van de verzuiling werd lange tijd vastgehouden en is zelfs tot op de dag van vandaag nog niet geheel verdwenen. Ook de ruimte op de televisie werd volgens de lijnen van de verzuiling verdeeld. Op deze systematiek kwam echter steeds meer kri-

¹ F. J. P. M. Hoefnagel, *Geschiedenis van het Nederlands inhoudelijk mediabeleid*. Amsterdam: Pallas Publications, 2005.

tiek. Dit had tot gevolg dat er vanaf de jaren '60 steeds meer ruimte kwam voor andere stromingen én dat het samenwerkingsverband NOS een steeds grotere rol kreeg. De overblijfselen van de verzuiling zijn voor de kenner nog steeds zichtbaar, maar met de oude zuilen is ook de strikte indeling van media verdwenen. Belangrijke verschilpunten zijn nu veel meer het genre, de keuze van onderwerpen en in mindere mate de politieke kleur.²

Daarnaast is er in de afgelopen jaren ook ruimte gekomen voor de commerciële omroepen. Deze moeten het zonder overheidssteun doen, maar hebben daardoor meer vrijheid in de invulling van hun zendtijd. In de Mediawet ligt namelijk het overheidsbeleid vast met betrekking tot zowel de publieke als de commerciële media. Voor de publieke media zijn de uitgangspunten van het overheidsbeleid kwaliteit, pluriformiteit, onafhankelijkheid en bereik. Doelen van de publieke media zijn informatie, cultuur en educatie. Amusement mag sinds de wetwijziging van 2016 alleen nog getoond worden als dit in dienst staat van deze doelen. Voor de commerciële omroep zijn er in de wet alleen bredere kaders meegegeven. Dit betreft bijvoorbeeld de ruimte voor advertenties en beschermende bepalingen voor minderjarigen.

DESINFORMATIE

Een actuele discussie betreft de jacht op zogenaamd 'fakenews'. Sinds het presidentschap van Donald Trump wordt steeds meer gesproken over de (n)betrouwbaarheid van nieuws. Niet alleen Trump, maar ook andere populistische politici wijzen er al langere tijd met enig

Niet alleen Trump, maar ook andere populistische politici wijzen er al langere tijd met enig enthousiasme op dat de media niet het echte nieuws vertellen.

enthousiasme op dat de media niet het echte nieuws vertellen. De feiten worden zo ingekleurd dat het de werkelijkheid geweld aan doet - of feiten worden domweg genegeerd. Omgekeerd verwijten tegenstanders van Trump en andere meer populistische politici dat zij feiten ontkennen of zelfs feiten verzinnen. Hiertoe gaven Trump en zijn staf overigens ook zelf wel aanleiding door te spreken over 'alternative facts'. Discussie over 'nepnieuws' speelde ook een grote rol in de discussie rondom de Brexit. Zowel voorstanders als tegenstanders kregen regelmatig het verwijt zich schuldig te maken aan het verspreiden van onjuiste informatie. De discussie over nepnieuws kreeg in Nederland politiek gewicht toen bleek dat een Europese organisatie de Nederlandse pers controleerde op nepnieuws geproduceerd door Rusland.

Al met al staan we hier voor een uiterst boeiend thema. Het debat hierover zal de komende decennia steeds meer en steeds sterker terugkeren op de politieke agenda. Enerzijds wordt steeds duidelijker dat de NOS, als publieke omroep, een heel duidelijke inkleuring geeft van de feiten.³ Het is duidelijk dat de NOS de inzet voor windmolens en zonnepanelen heel positief benadert, politici die zich keren tegen (massa-)immigratie zijn volgens de NPO extreemrechtse

² Marita Mathijssen, *Boeken onder druk: Censuur en pers-onvrijheid in Nederland sinds de boekdrukkunst*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.

³ Een duidelijke schets van hoe deze inkleuring in het NOS-journaal werkt, wordt gegeven door Marbe, Nausicaa (2018, September 28). Zo werkt de hersenspoeling van de NOS. *De Telegraaf*.

politici⁴ en Israël onderdrukt Palestijnse 'vrijheidsstrijders'.⁵ Praktisch geschoolde Nederlanders die de rekening van de klimaattransitie en de (massa-)immigratie de komende jaren zullen moeten betalen, zullen een steeds sterkere afkeer krijgen van deze media. De Amerikaanse situatie laat zien waar dit toe kan leiden: een evidente leugen van een populistische president wordt eerder geloofd dan een onderbouwd artikel van een gerenommeerde krant. Deze situatie hebben de media (wellicht onbewust en onbedoeld) zelf in de hand gewerkt door steevast kleuring te geven aan de feiten en geen eerlijk en objectief beeld te geven van de werkelijkheid. Anderzijds zal de strijd tegen zogenaamd nepnieuws op social media steeds feller worden, ook vanuit de overheid. In het Tweede Kamerdebat⁶ over de Europese organisatie die nepnieuws uit Rusland moet tegengaan, werd schrijnend duidelijk dat deze strijd een ideologische strijd is tegen een onbekende vijand. Ondanks herhaalde vragen kwam er geen antwoord op de cruciale vraag wat nu precies de desinformatie is waartegen de strijd wordt aangebonden. Intussen krijgen gebruikers van fora als Facebook en Twitter steeds vaker te maken met geweerde informatie, met name uit de rechterkant van het publieke debat.⁷ Deze vorm van censuur zal ervoor zorgen dat Nederland langs nieuwe lijnen gaat 'verzuilen', of beter: verkoken. Als bepaalde opvattingen worden verdrongen van publieke fora, dan worden er op den

De uitersten in het publieke debat zullen niet meer met elkaar in gesprek zijn, omdat er geen gemeenschappelijke basis meer is om het over te hebben.

duur nieuwe fora gecreëerd. Dit zal er in toenemende mate toe leiden dat het publieke debat verkokert en dat iedereen alleen nog maar bevestigd wil worden in zijn eigen gelijk. De uitersten in het publieke debat zullen niet meer met elkaar in gesprek zijn, omdat er geen gemeenschappelijke basis meer is om het over te hebben.

POSITIE SGP

De SGP heeft zich vanouds maar heel weinig beziggehouden met het mediabeleid. Kenmerkend is de opmerking van ds. Abma aan het eind van zijn korte bijdrage bij een debat over de media: 'Ten slotte betreuren wij het, dat aan dit vraagstuk zoveel tijd en aandacht wordt geschonken, terwijl er oneindig veel hogere belangen zijn, waaraan men tot schade van het gehele volk voorbijgaat.' Ook in debatten over nepnieuws laat de SGP weinig prominent van zich horen. Deze terughoudendheid is geheel begrijpelijk. Allereerst had de achterban van de SGP geen enkel belang bij de publieke media en is er tot op de dag van vandaag minder dan gemiddelde be-

⁴ In de Nieuwsuur-uitzending van vrijdag 21 augustus 2015 werd zelfs een vergelijking getrokken met het nazisme, zie <https://www.uitzendinggemist.net/aflevering/326876/Nieuwsuur.html>

⁵ Zie bijvoorbeeld NOS Buitenlandredactie. (2018, Mei 15). Opgehaald van NOS: Twee Palestijnen gedood, ziekenhuizen Gaza nog vol met gewonden

⁶ Het debat over de vrijheid van meningsuiting van 19 juni 2018 in De Tweede Kamer is terug te zien via <https://debatgemist.tweedekamer.nl/debatten/vrijheid-van-meningsuiting-en-vrije-pers>

⁷ Lees verder Knopers, F. (2017, Augustus 11). Opgehaald van Marketupdate: <https://marketupdate.nl/columns/column-bestrijding-nepnieuws-woord-censuur/> en Knopers, F. (2018, Augustus 23). Opgehaald van Geotrendlines: <https://www.geotrendlines.nl/censuur-op-social-media-neeemt-toe/>

langstelling voor de publieke omroep. Daarnaast verkeert de SGP in een lastige positie door enerzijds pleidooien te houden voor 'kuising' van de omroepen en anderzijds overheidsbemoeienis in het kader van emancipatie juist te willen afwijzen. Datzelfde geldt ook voor de discussie over nepnieuws. Enerzijds is het gevaarlijk de overheid een rol toe te dichten in het opsporen van nepnieuws, anderzijds is het de SGP geweest die herhaaldelijk heeft gevraagd om het ingrijpen bij godslasterlijke bijdrages in verschillende media. De vraag naar de rol van de overheid is een lastige en zeker voor een christelijke partij in een postmoderne context moeilijk te beantwoorden.

Omdat media niet meer zijn weg te denken uit de levens van alle Nederlanders is het wel noodzakelijk dat de SGP zich de komende vijftig jaar actief mengt in de discussies over de media. Daarvoor kunnen de volgende uitgangspunten dienstig zijn.

KWALITEITSMEDIA

Onafhankelijke media met een hoge kwaliteit zijn voor een samenleving van ontzettend groot belang. De beschikbaarheid van allerlei informatie via social media en internet doet geen afbreuk aan dat belang, maar is er juist een nieuw argument voor. Meer dan ooit is er behoefte aan onafhankelijke media die onderzoek doen, feiten checken en de feiten ook zelf eerlijk en genuanceerd weergeven. Het is daarom zeker niet verkeerd dat de overheid media die aan deze taken gestalte geven, steun biedt. Het gaat dan dus om verslaglegging van belangrijke gebeurtenissen, onderzoek naar politieke en maatschappelijke thema's, interviews en mogelijk ook praat-

programma's. Bij die laatste moet er dan uiteraard vooral ruimte zijn voor experts en niet zozeer voor minder of meer bekende Nederlanders die hun mening ten goede geven. Al deze dingen kan een commerciële omroep niet of nauwelijks doen. Cultuur, geschiedenis en diepgaande onderzoeksjournalistiek zijn nu eenmaal geen zaken waar mensen veel geld voor overhebben. Het zijn echter wel dingen die voor een goed functionerende maatschappij aandacht behoeven.

Het moge duidelijk zijn dat het geschetste beeld ver af staat van de huidige publieke omroep. In theorie lijkt het redelijk te kloppen, in de praktijk is er bij de NPO echter ruimte voor allerlei series en realityprogramma's die hoogstens op detailniveau nog aansluiten bij de doelen zoals vastgelegd in de Mediawet. De SGP zou steeds weer met voorstellen moeten komen om de commerciële elementen uit de publieke media weg te nemen. De strijd om kijkcijfers is irrelevant. Maatgevend zijn genre en kwaliteit. Dramaseries en allerlei dure groepsreizen kunnen prima worden verzorgd door commerciële omroepen. NRC heeft eens berekend dat amusement, sport en expressie (daaronder vallen met name de dramaseries) de helft van het totale budget voor de publieke omroep beslaat.⁸ Dat geld kan beter besteed worden aan onderzoeksjournalistiek of opinieprogramma's. De publieke omroep is er alleen voor programma's die goed zijn voor de maatschappij, maar niet kunnen worden verzorgd door de commerciële omroep omdat er te weinig geld voor is. Pleiten voor het totaal verdwijnen van de publieke omroep zou het einde betekenen van onafhankelijke media. Media zijn in de commerciële wereld immers altijd afhanke-

⁸ Benjamin, Jan & Takken, Wilfred. (2016, Februari 2). Hoe duur is uw publieke omroep? *NRC Handelsblad*.

lijk van externe financiering? NPO 3 kan zonder enig bezwaar direct worden opgeheven. Nieuws wordt op deze zender zo simplistisch weergegeven dat er geen enkele ruimte is voor nuance en verdieping. De best bekeken programma's zijn dramaseries, programma's met obscure thema's en zogenaamde humor.

ONAFHANKELIJKE MEDIA

Naast de kwaliteit van media is ook de onafhankelijkheid een groot goed. De jacht naar nepnieuws of desinformatie is op zichzelf niet verkeerd, maar dient niet door de overheid te worden uitgevoerd.

Juist kwaliteitskranten en de publieke omroep worden geacht op basis van feiten de desinformatie die op allerlei fronten wordt verspreid te checken en recht te zetten. Het is niet aan de overheid, en zeker niet aan de Europese overheid, om onjuiste informatie op te sporen en te censureren. Daarvoor is met name een praktisch argument doorslaggevend, namelijk: waar ligt de grens? In de praktijk is ontzettend veel van de aangeboden informatie een kwestie van interpretatie. Wanneer is iets evident nepnieuws? In de uiterste consequentie leidt ingrijpen door de overheid tot zeer onwenselijke situaties. Het is uiteraard wel aan de overheid om zelf betrouwbare informatie aan te bieden op haar beleidsterreinen. Zeker op het gebied van gezondheid kan het ministerie van Volksgezondheid een rol spelen in het ontmantelen van allerlei spookverhalen. Dit doet de overheid dan echter niet door foute informatie op te speuren, maar door zelf te komen met betrouwbare en goed onderbouwde informatie.

Het is zeker ook aan de overheid om voldoende onafhankelijke media in stand te houden die zorgen voor een kwalitatieve correctie op de over-

vloed aan hele en halve leugens op allerlei nieuwsfora. De overheid doet er goed aan ver te blijven bij een beoordeling van de *feitelijkheid* van nieuws. Zeker als het gaat om onderzoek en onderzoeksresultaten dient de overheid de haar onwelgevallige informatie niet tegen te gaan. Onderzoeksjournalistiek wordt helaas te weinig gewaardeerd. Toch heeft deze vorm van journalistiek al vele malen bijgedragen aan het aan de kaak stellen van misstanden als fraude en integriteitsschendingen. Voor dat moment lijkt dergelijke berichtgeving schadelijk voor het vertrouwen in instituties; uiteindelijk draagt het echter bij aan de betrouwbaarheid van die instituties.

De SGP zelf mag, als christelijke partij, wel de vinger leggen bij kwalijke vormen van desinformatie. Zeker als het over politieke laster of om evidente leugens gaat, mag de SGP niet nalaten om de waarheid boven de leugen te stellen.

LOKALE MEDIA

Waar de SGP zich ook voor zou kunnen inzetten, is voldoende lokale media. Juist lokaal is er de afgelopen tijd een enorme verarming opgetreden in de journalistiek. Op verschillende niveaus zou er gepleit moeten worden voor meer financiële steun voor lokale journalistiek. Steun die gebruikt kan worden om de politiek te volgen, regionaal nieuws te verslaan en mensen op de hoogte te houden van belangrijke ontwikkelingen in hun directe omgeving. Lokale en regionale cultuur en geschiedenis kunnen hierdoor dichterbij de mensen worden gebracht. Daarnaast draagt regionale onderzoeksjournalistiek bij aan het goed functioneren van de democratie. Een zaak die van groot belang is, maar onvoldoende wordt opgepakt door commerciële instellingen.

Zeker als het over politieke laster of om evidente leugens gaat, mag de SGP niet nalaten om de waarheid boven de leugen te stellen.

GODS GEBODEN

Het is zaak dat de SGP zich blijft keren tegen de overtreding van Gods geboden in de media. Zeker wanneer dit betaald wordt van belastinggeld. Een schrijnend voorbeeld van een door de belastingbetaler gefinancierd programma is Spuiten en slikken.

Op een 'laagdrempelige' manier worden kinderen en jongeren hier meegenomen in de nieuwste ontwikkelingen op seksueel gebied en in de drugswereld. Op dit soort momenten is de SGP het aan haar beginselen verplicht een proteste-rend geluid te laten horen. Het is al bizar dat dit soort programma's worden getoond, dat de be-

lastingbetaler voor de kosten opdraait, maakt het nog veel erger. Ook het vele vloeken op de publieke omroep moet met zekere regelmaat worden benoemd. De SGP mag er nooit aan wennen dat de Naam van God wordt gelasterd in programma's die betaald worden door de overheid. Er worden aan de media verschillende kaders meegegeven. Het is aan de SGP om hierin zoveel mogelijk recht te laten doen aan de goede geboden van God.

MEDIA

Eigenlijk valt het te betreuren dat een heel hoofdstuk in deze essaybundel is gewijd aan media. Zijn er geen belangrijkere thema's? Ongetwijfeld zijn er veel belangrijker thema's. Toch zal er de komende jaren een felle strijd gevoerd worden juist rondom de media. Het is aan de SGP om dan toch positie te kiezen. Positie tegen ongewenste censuur, positie voor de waarheid en positie voor Gods geboden.